

شبکه‌های اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی، از قدیمی‌ترین کانال‌های ارتباطی میان انسانها بوده‌اند و به همین دلیل مفهوم جدیدی نیستند. این شبکه‌ها ناشی از ارتباط میان انسان‌ها و بیان نظرات و دیدگاه‌هایشان بوده‌است. به عنوان مثال، دو نفر که با هم رابطه شغلی دارند، می‌توانند تشکیل شبکه بهم پیوسته‌ای را بدهند که در آن افراد مختلفی که به نوعی به حرفه و شغل آنها مرتبط هستند، حضور داشته باشند، همین‌طور کسانی که با هم ارتباط خانوادگی یا عاطفی و دوستانه دارند.

چیزی که باعث شده است امروز، شبکه‌های اجتماعی بیشتر از همیشه مورد توجه قرار بگیرند، به وجود آمدن ابزارهای دیجیتال و کمک آنها به توسعه شبکه‌های اجتماعی بوده‌است. بنابراین، برای تعریف شبکه‌های اجتماعی باید ابتدا سه مفهوم را از یکدیگر تفکیک کنیم:

- شبکه‌های اجتماعی به عنوان شبکه‌ای از ارتباطات انسانی (Social Networks)
- سرویس‌های ایجاد و توسعه شبکه‌های اجتماعی (Social networking services)
- سرویس‌های دیجیتال ایجاد و توسعه شبکه‌های اجتماعی (Digital social networking services)

تعریف شبکه‌های اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی، اصطلاحی است که برای نخستین بار در سال ۱۹۵۴ توسط جان بارنز که در حوزه‌ی انسان‌شناسی اجتماعی فعالیت می‌کرد، ابداع شد.

او تحقیقی در مورد گروه‌های اجتماعی در بخشی از نروژ انجام می‌داد و اصطلاح شبکه اجتماعی را در آن تحقیق برای توصیف رابطه بین انسانها و تحلیل مکانیزم‌های ارتباطی و خصوصاً تصمیم‌گیری آنها به کار برد.

اگر ما هم بخواهیم به تعریف شبکه‌های اجتماعی از نگاه او رجوع کنیم، می‌توانیم بگوییم: شبکه‌های اجتماعی، هنگامی به وجود می‌آیند که ساختاری از گره‌های مرتبط به هم شکل می‌گیرند. هر گره، یک فرد یا یک گروه یا یک سازمان است.

شبکه اجتماعی، به معنای نمایش و مطالعه‌ی ارتباط بین این گره‌ها و جریان دانش و اطلاعات بین آنهاست.

شبکه‌های اجتماعی، شبکه‌هایی انسانی هستند که از ارتباط میان افراد مختلف به وجود می‌آیند. این افراد گاهی دارای تعلقات فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی مشترک هستند و گاهی فاقد این تعلقات می‌باشند، اما به دلیل خاصی در شبکه حضور بهم رساندند. شبکه‌های اجتماعی را در گذر تاریخ و از منظر تحولات ارتباطی می‌توان به دو دسته واقعی و مجازی تقسیم کرد:

شبکه‌های اجتماعی واقعی

شبکه‌های اجتماعی واقعی در مدرن‌ترین جوامع در قالب‌هایی نظیر NGOها و انجمن‌ها فعالیت‌های مختلفی در زمینه‌های فرهنگی، زیست‌محیطی، سیاسی و اجتماعی انجام می‌دهند،

شبکه‌های اجتماعی مجازی

شبکه‌هایی مبتنی بر استفاده افراد از اپلیکیشن‌های وب‌محور هستند که ارتباط افراد را نه به صورت فیزیکی، بلکه بر بستر تکنولوژی فراهم می‌آورد. در سال‌های اخیر این اپلیکیشن‌ها علاوه بر استفاده در PCها در تلفن‌های همراه هوشمند نیز کاربرد وسیعی پیدا کرده‌اند، مانند فیس-بوک.

نظریه جامعه شبکه‌ای

جامعه‌ای شبکه‌ای از جمله مفاهیم امروزی است که در عصر ارتباطات کاربرد فراوانی دارد. در واقع شبکه‌های اجتماعی در پی به وجود آمدن جامعه شبکه‌ای پا به عرصه ظهور نهاده‌اند.

نظریه پردازهای جامعه شبکه‌ای

۱- مانوئل کاستلز ۲- تئون ون دایک

در بین صاحب‌نظران و اندیشمندان جهان، تئون ون دایک و مانوئل کاستلز بیشترین تلاش را برای روشن نمودن زوایای تاریک و پوشیده جامعه‌ای شبکه‌ای انجام داده‌اند. کاستلز ریشه به وجود آمدن جهان نو را در تلاقی سه فرآیند تاریخی در اواخر دهه‌های ۱۹۶۰ و نیمه دهه ۱۹۷۰ میلادی جستجو کند:

۱- انقلاب تکنولوژی اطلاعات

۲- بحران‌های اقتصادی، سرمایه‌داری و دولت‌سالاری و تجدید ساختار متعاقب آن

۳- شکوفایی جنبش‌های فرهنگی و اجتماعی مانند جنبش‌های فمینیستی، حقوق بشری، آزادی‌خواهی و طرفداری از محیط‌زیست. به عقیده وی تعامل میان این سه فرآیندها یک ساختار نوین اجتماعی مسلط را به وجود آورده است که در این ساختار جامعه شبکه‌ای همان

ساختار نوین اجتماعی مسلط است و اقتصاد نوین، اقتصاد اطلاعاتی- جهانی است و فرهنگ نوین آن نیز فرهنگ مجاز واقعی را به وجود آورده است. منطق نهفته در این اقتصاد جامعه و فرهنگ، زیربنای کنش و نهادهای اجتماعی در سراسر جهان به هم خواهد پیوست. کاستلز ویژگی‌های اصلی جامعه شبکه‌ای را بیش از هر چیز در غالب متغیرهای اقتصادی و بازار متجلی می‌داند:

اقتصاد اطلاعات، اقتصاد جهانی، روابط شغلی که معطوف به فعالیت‌های اقتصادی است و ظهور نوعی قطب‌بندی باز هم به نوعی به موضوع دارا و ندار می‌پردازد.

جامعه شبکه‌ای بنا به تعریف ون‌داک: ون‌داک در کتاب جامعه شبکه‌ای خود در سال ۱۹۹۹ که یکی از مهم‌ترین آثار سه دهه‌ی اخیر در شناخت شکل‌گیری فضای مجازی و تسلط رسانه‌های جدید دیجیتالی بر همه‌ی وجوه فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جوامع امروز به شمار می‌رود، نکات مهمی را در خصوص شبکه‌های اجتماعی بیان کرده است:

نقش فرهنگ دیجیتال بر جوانان: وی با تحلیل فرهنگ جهانی دیجیتالی که بر سبک زندگی و نوع اندیشه نسل جوان در سراسر جهان تأثیر گذاشته است، می‌کوشد تا کارکردهای شبکه‌های مجازی را در آینده پیش‌بینی کند.

۲- تاریخچه طولانی شبکه‌های اجتماعی نشان می‌دهد وب ۲ برخلاف آنچه که فکر می‌کنیم، رویداد جدیدی نیست.

۳- مبارزه برای کنترل اینترنت در سطح ملی توسط دولت‌ها و در سطح بین‌المللی به واسطه‌ای قوانین و پلت‌فرم‌ها platform به خصوص میان ابرشرکت‌هایی مانند ماکروسافت، گوگل، اپل و فیس‌بوک.

ون‌داک معتقد است بر اثر پیشرفت جامعه‌ی شبکه‌ای دسترسی کاربران به اطلاعات به صورت فزاینده در جهان رشد می‌یابد. و این طلوعه جامعه آزاد اطلاعاتی است، اما پیش‌بینی می‌نماید که بر اثر افزایش اطلاعات قدرت‌های جهانی تمام تلاش خود را برای تسلط بر این جامعه اطلاعاتی معطوف می‌نماید. بر اثر این ماجرا نوع جدیدی از استبداد به وجود می‌آید که به آن استبداد اطلاعاتی گفته می‌شود.

ویژگی‌های عمومی رسانه‌های نوین

لیستر، داوی، گیدینگز، گرانت و کلی به عنوان پیشگامان نظریه رسانه‌های نوین رسانه‌های جدید را مجموعه متمایزی از فناوری‌های ارتباطات معرفی کرده‌اند که دارای دو ویژگی مشترک می‌باشند.

۱- دیجیتال بودن ۲- دسترسی گسترده شهروندان به آن برای استفاده شخصی بر این اساس معانی زیر شکل می‌گیرد.

۱- تجربیات متنی جدید: انواع جدید ژانر، صور متنی، سرگرمی لذت و الگوهای مصرف رسانه-ای (بازی‌های کامپیوتری، فراتن‌ها و...)

۲- شیوه‌های جدید بازنمایی جهان: عرضه تجربیات و امکانات جدید بازنمایی (محیط‌های مجازی، رسانه‌های تعاملی، صفحه بنیاد)

۳- روابط جدید بین سوژه‌ها: (کاربران و مصرف کنندگان) و تکنولوژی‌های رسانه‌ای: تغییر در استفاده و دریافت تصاویر و رسانه‌ای ارتباطی در زندگی روزمره و معانی نهاده شده در تکنولوژی.

شبکه‌های اجتماعی چگونه شکل می‌گیرند؟

شبکه‌های اجتماعی هنگامی به وجود می‌آید که ساختاری از گره‌های مرتبط به هم شکل می‌گیرند. هر گره یک فرد یا یک گروه یا یک سازمان است و شبکه اجتماعی به معنای نمایش و مطالعه‌ای ارتباط بین این گره‌ها و جریان دانش و اطلاعات بین آنها است. با این شکل از تعریف شبکه‌های اجتماعی همانگونه در ابتدا توضیح دادیم، شبکه‌های اجتماعی قدمتی به اندازه انسان بر روی کره زمین دارند و البته می‌توان گفت مطالعه‌ی علمی و ساختار یافته این شبکه‌ها از سال ۱۹۵۴ شروع شد.

با توجه به تعریف عمومی ارائه شده از شبکه‌های اجتماعی هر فضایی که با هدف شکل‌گیری و تسریع و تسهیل رشد شبکه‌های اجتماعی به وجود بیاید، یک سرویس خواهد بود. این سرویس‌ها در حال حاضر از طریق DSNSها فعالیت می‌نمایند. مهم‌ترین این سرویس‌ها عبارتند از: یوتیوب ۲- فیس‌بوک ۳- ایسنتاگرام در جهان این سه تا پربازدیدها هستند.

تعریف وب: وب، جزئی از اینترنت است و به عبارت بهتر مخزنی از صفحات اینترنتی است که هر یک دارای آدرس مشخصی هستند که توسط آن آدرس‌ها مسیریابی و یافته می‌گردند و به این ترتیب کاربرانی که به شبکه اینترنت متصل شده‌اند (کامپیوتر آنها جزء کامپیوترهای دیگر اینترنت قرار گرفته است).

با نوشتن آدرس صفحه‌ای از وب بر روی نوار آدرس مرورگر خود به صفحه وب مورد نظر که در مخزن صفحات وب در اینترنت قرار دارد، دسترسی یابند.

وب ۱ web

از سال ۱۹۸۹ میلادی که وب توسط تیم برانزی ابداع شد و جنبشی به وجود آمد که همه چیز از روی کاغذ به اطلاعات الکترونیکی تبدیل شد، جنبش پرسرعت دیجیتالی شدن اطلاعات سبب شد کاربران امکان دسترسی به انبوهی از اطلاعات را داشته باشند. نتیجه این حرکت به وجود آمدن میلیون‌ها صفحه حاوی اطلاعات مختلفی است که امروز در دسترس ما قرار دارد و خیلی‌ها برای تعریف آن از این جمله ساده استفاده می‌کنند (چیزی که در اینترنت ضعیف وجود ندارد). این حرکت همچنان ادامه دارد و پایان نیافته است. به عبارت بهتر دیجیتالی شدن اطلاعات همچنان با سرعت زیادی ادامه دارد و احتمالاً تا سال‌های زیادی نیز ادامه خواهد داشت.

وب ۲ web 2:

نرم‌افزارهای مبتنی بر وب محیط وب را از صفحات ساده تبدیل به دنیایی چندبهدی کرده‌اند که امکان ارتباطات فردی و کارهای گروهی را فراهم کرده است، از جمله شبکه‌های اجتماعی که به سرعت به وجود آمده‌اند و با استقبال گسترده کاربران روبرو شده‌اند. در واقع در این دوران وب تبدیل به بستری شده است که می‌توان همه جور نرم‌افزاری را بر پایه آن ساخته تا کاربران فارغ از نیاز به نصب آن بر روی کامپیوتر شخصشان بتوانند از هر جایی به آن‌ها دسترسی داشته باشند.

وب ۳: web 3

نسخه سوم وب تازه در حال متولد شدن است با اینکه هنوز نمی‌توانیم در مورد این نوزاد زیاد صحبت کنیم، اما می‌توانیم بگوییم که قرار است این فرزند جدید وب بچه باهوش باشد، پس بحث اصلی در وب ۳ در مورد هوشمند شدن وب است و پیش‌بینی می‌شود که در آینده نزدیک کامپیوترها محتوای وب را بفهمند و آن را درک کنند.

به عنوان مثال اگر در متنی نوشته شد اول فروردین، نرم‌افزار می‌تواند متن را به نوروز ربط می‌دهد، برخی معتقدند وب ۳ به طور واقعی وجود ندارد و در حقیقت نوع تحول یافته وب ۲ می‌باشد. برخی دیگر معتقدند پدیدآوری اینترنت اشیاء همان وب ۳ است، به این ترتیب اتفاق نظری در مورد وب ۳ وجود ندارد.

اپلیکیشنهای شبکه‌های اجتماعی در ایران

عمده‌ترین اپلیکیشنهای شبکه‌های اجتماعی مورد استفاده در ایران نظیر تلگرام، واتس آپ و توئیتر به عنوان اپلیکیشنهای خارجی و برخی از اپلیکیشنهای داخلی مانند سلام، سروش و ای‌تا، هستند که در بین آنها اپلیکیشن اینستاگرام از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

همانطور که پیشتر گفته شد، اینستاگرام یک اپلیکیشن شبکه‌های اجتماعی است که به کاربران امکان این را می‌دهد که عکسها و فیلمهای کوتاه خود را به طور رایگان با دیگران به اشتراک بگذارند. این عمل در سیستمهای تلفن همراه با سیستم اندروید و iOS اجرا می‌شود همانگونه که بر روی نسخه وب دسکتاپ صورت می‌پذیرد. «کوپن سیستم» و «مایک کریگر» پایه

گذاران و توسعه دهندگان این اپلیکیشن محسوب می شوند که در سال ۲۰۱۰ امکان اشتراک گذاری عکسها را در فضای مجازی به وسیله این اپلیکیشن به وجود آوردند. (Daniel, 2014)

اینستاگرام در حالی در ششم اکتبر سال ۲۰۱۰ پا به عرصه‌ی حیات گذاشت که ۶ سال پیش از آن فیس‌بوک متولد شده بود و توئیت‌ر هم ۴ ساله بود. این اپلیکیشن امروزه یکی از محبوب‌ترین اپلیکیشنهای جهان به شمار می‌رود که بنا به گزارش سایت sproutsocial روزانه بیش از ۵۰۰ میلیون نفر به اینستاگرام دسترسی دارند.

اینستاگرام بعد از فیس‌بوک با بیش از ۲ میلیارد کاربر فعال و یوتیوب با ۱٫۹ میلیارد کاربر فعال ، با در اختیار داشتن بیش از ۱ میلیارد کاربر فعال در یک ماه سومین اپلیکیشن پرکاربر جهان به-شمار می‌رود.

کارکردهای شبکه‌های اجتماعی

به جز ارتباطات که هدف اولیه تمامی مشارکت کنندگان در فرایندهای ارتباطی در فضای مجازی است برخی از کارکردهای فرهنگی و اجتماعی استفاده از رسانه‌های نوین و اپلیکیشنهایی نظیر تلگرام و اینستاگرام را می توان در تحصیل، تفریح و سرگرمی، تسهیل امور روزانه و اداری و تجارت الکترونیک خلاصه کرد.

شبکه‌های اجتماعی بالاترین پتانسیل را برای استفاده‌های ژورنالیستی در خود نهفته دارند؛ زیرا از یکسو تعداد بی‌شماری از کاربران در تمام طول شبانه‌روز بدون هیچ محدودیت مکانی و زمانی در تولید محتوا در این شبکه‌ها می‌پردازند و اگر تنها درصد کوچکی از اطلاعاتی که این عده در شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان رویداد جدید با دیگران به اشتراک بگذارند با انبوهی از رخدادهایی مواجهیم که به طور بالقوه قابل تبدیل شدن به خبر هستند و البته خبرنگاران

هوشیار امروز به این مسأله به طور تجربی دست یافته‌اند که می‌توانند از این منابع در صورت راستی آزمایی استفاده نمایند. از سوی دیگر تکنولوژی به‌کار رفته در گوشیهای تلفن همراه که پایه و اساس ارتباط در شبکه‌های اجتماعی هستند قدرت لازم برای تهیه انواع متون نوشتاری، دیداری و شنیداری را فراهم می‌سازد و این همان ابزارهمگرایی رسانه‌ای است که در روزنامه‌نگاری فراسازگارانه مورد استفاده و نیاز است.

باتوجه به آنچه گفته شد می‌توان از قابلیت‌های شبکه‌های اجتماعی در مقوله‌های خبرآفرینی و پوشش خبری به‌خوبی استفاده کرد.

با به‌وجودآمدن فناوری‌های جدید ارتباطی، آرایش رسانه‌ای تغییر کرده، فضای کاری کاملاً رقابتی شده و انحصار تولید و انتشار اخبار از بین رفته‌است. این شرایط رقابتی بر پوشش اخبار هم تأثیر گذاشته است؛ به‌گونه‌ای که اگر این رقابت و نحوه‌ی عمل رقیبان نبود، بسیاری از سوژه‌هی خبری شانس انتشار نداشتند و این همه تغییرات شکلی را نمی‌دیدیم. در کشور ما هم دقیقاً در سالهای اخیر باوجود ممنوعیت قانونی شبکه‌های ماهواره‌ای مثل bbc فارسی و بسیاری از شبکه‌های اجتماعی مثل فیس‌بوک و توئیتر تحت تأثیر وجود این رسانه‌ها و دسترسی مردم به آنها رسانه‌های داخلی هم به‌لحاظ شکلی (دکور، رنگ، جای گویندگان و خبرنگارن و...) تغییرات زیادی کرده و هم اینکه مجبور شده‌اند در تولید و انتشار سوژه‌ها برخلاف رویه‌های قبلی و حتی در برخی مواقع سیاست و گرایش خود اقدام کنند. مثلاً:

در ششم آذرماه ۱۳۹۶ آقای جهانگیری معاون اول رییس جمهور با کفش وارد چادر یکی از زلزله‌زدگان در سرپل ذهاب شد. این واقعه بازتاب گسترده‌ای در شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های ماهواره‌ای و مطبوعاتی داشت. متعاقب آن صداوسیما هم آنها را پوشش داد. (نصراله‌هی،

با این شکل از تعریف شبکه های اجتماعی، همانطور که در ابتدا توضیح دادیم، شبکه های اجتماعی قدمتی به اندازهی انسان بر روی کره زمین دارند و البته می توان گفت مطالعهی علمی و ساختاریافتهی این شبکه ها، از سال ۱۹۵۴ آغاز شده است.